

ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЛІ ВИКЛАДАЧА-НАСТАВНИКА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМКУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТИПУ "КОЛЕДЖ"

У статті розкрито питання формування основних аспектів підготовки бакалаврів технічного профілю до їх професійної діяльності та наведено основні етапи розробки теоретичної моделі цієї підготовки в умовах коледжу. Розглянуто питання теоретико-педагогічної ролі викладача-наставника в процесі фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації. Значну увагу приділено розвитку особистісних якостей та соціально-педагогічному супроводу студентів, а саме процесу реалізації креативного його потенціалу та ролі при цьому тьютора (викладача-наставника).

Актуальність дослідження. Впровадження за останні десятиліття ступеневої системи освіти (молодший спеціаліст / бакалаврат / магістратура) зумовило істотні зміни в структурі, змісті і технологіях підготовки майбутніх фахівців технічного напрямку в умовах вищого технічного навчального закладу. Сьогодні спостерігається загальна орієнтація системи підготовки спеціалістів на соціально-педагогічний супровід студентів, що є безперечним нововведенням в освітній процес учбових закладів різного профілю і рівня.

Вища технічна освіта в Україні спрямовується на забезпечення професійної самореалізації особистості. Вона є осередком соціально-економічного розвитку суспільства. Професійна освіта забезпечує підготовку кваліфікованих фахівців для різних галузей народного господарства України і відповідно формує інтелектуальний потенціал нації як найвищої цінності суспільства. Гармонійний розвиток професійної освіти визначає темпи і рівень науково-технічного соціального прогресу.

На сьогоднішній день процес модернізації української освітньої системи ще не завершений, оскільки об'єктивно до кінця не оформилися ті глобальні конфігурації, в які повинна ввійти Україна в контексті європейської освітньої моделі. Ця обставина відповідно відбивається на вищій професійній освіті. У сучасних умовах особливої уваги вимагає стратегія розвитку теорії і методики вищої технічної освіти.

Необхідно враховувати, що освітня система повинна бути здатною паралельно вирішувати завдання різного типу: з одного боку, ефективно і швидко виконувати замовлення на формування професійних знань, умінь і навичок, що необхідні для здійснення відповідного виду професійної діяльності, з іншої – розвивати цілісне багатовимірне бачення системних якостей "життєвого світу особистості". При цьому велику роль в професійному самовизначенні студентів вищих навчальних закладів відіграє соціально-педагогічний супровід зі сторони викладацького складу вузу.

Мета дослідження – виявити складові професійної підготовки бакалаврів технічного напрямку в вищому навчальному закладі I-II рівня акредитації.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка бакалаврів в умовах вищого навчального технічного закладу.

Гіпотеза дослідження. Процес професійної підготовки бакалаврів технічного спрямування у вищих навчальних закладах буде ефективнішим, якщо буде розроблена і впроваджена теоретична модель професійної підготовки бакалаврів на основі компетентного, суб'єктно-діяльнісного, особисто-орієнтованого і екзистенціального підходів, що передбачає:

- теоретичне обґрунтування функцій викладача-наставника в його професійній діяльності у вищому технічному навчальному закладі;
- розробку структури і змісту професійної підготовки бакалаврів;
- визначення організаційно-методичних умов, що дозволяють досягти найбільшої ефективності в процесі підготовки бакалаврів та розробку навчально-методичного забезпечення діяльності викладача-наставника.

Аналіз останніх досліджень з даної проблеми. Аналіз педагогічної, психологічної та філософської наукової літератури засвідчив те, що досліджувана проблема розглядається вітчизняними та зарубіжними вченими з різних аспектів, а саме: особливості професійної підготовки спеціалістів з вищою освітою; методи управління процесом засвоєння та системності фундаментальних знань та умінь (А. М. Алексюк, В. М. Галузинський, Л. Я. Зоріна, О. М. Леонт'єв, С. Ю. Мартинчак, Ю. І. Терещенко, К. В. Корсак, О. С. Падалка та ін.); психологічні основи творчої діяльності і особистісного підходу до навчання (Г. С. Костюк, І. Д. Бех, В. О. Моляко, С. О. Сисоєва, Г. О. Балл та ін.); філософсько-методологічний підхід до самореалізації особистості (В. С. Лутай, В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко та ін.).

Проблематика підготовки бакалаврів технічного напрямку розглядалася в працях вітчизняних та зарубіжних науковців (С. Л. Рубінштейн, С. В. Гіппіум, Д. Б. Богоявленська, В. В. Клименко, С. О. Сисоєва). Проблемам контролю якості та діагностики процесу навчання, модульно-рейтингової системи, тестології присвячені роботи В. П. Беспалько, Т. А. Львіної, К. Ингенкампа, Л. М. Кравченко, І. П. Підласного, Н. Ф. Талізної; контролю знань, умінь, навичок студентів вищих навчальних закладів присвячені дослідження І. Є. Булаха, В. С. Аванесова, В. А. Козакова, Л. П. Одерій, Л. М. Романишиної, В. А. Якуніна.

Значна увага приділена питанню формування творчої особистості з позицій філософії, гуманітаризації освіти, особистісного підходу до навчання (В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Б. Крилов, Ю. І. Мальований, Н. Г. Ничкало, Л. С. Нечипоренко, В. В. Рибалка); синергетичного підходу до розгляду освітніх систем (Н. Б. Булгакова, В. Г. Буданов, В. М. Вандишев, В. С. Лутай, В. А. Кушнір, С. П. Курдюмов); структури змісту фундаментальної підготовки (Е. В. Лузік, І. Я. Лернер, А. М. Сохор, Н. Ф. Тализіна, В. С. Ледньов); діагностики процесу навчання, модульно-рейтингової системи, тестології (І. Є. Булах, В. П. Беспалько, Т. А. Льїна, К. Інгенкамп, В. А. Козаков, І. П. Підласий, Н. Ф. Тализіна).

Виклад основного матеріалу. Для системи вищої технічної освіти ключовим є всебічний розвиток фундаментальної, професійної та гуманітарної складових підготовки майбутніх бакалаврів. Закон "Про освіту" [1] та національна програма "Освіта: Україна XXI" категорично визначають забезпечення фундаментальної наукової і загальнокультурної гуманітарної підготовки, професійної практичної підготовки спеціалістів як основи вищої освіти. Щоб досягнути основну мету вищої освіти, в людині повинен бути закладений механізм саморозвитку особистості, який забезпечується реалізацією фундаментальної підготовки і подальшим професійним ростом у межах майбутньої спеціальності [2].

Відповідно до нормативної документації про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), якщо вищий навчальний заклад I-II рівня акредитації здійснює підготовку фахівців у складі вищого навчального закладу III-IV рівня акредитації або працює з ним у комплексі за інтегрованими планами, то випускник вищого навчального закладу I-II рівня акредитації, що здобув освітньо-професійний рівень "молодший спеціаліст", може продовжити навчання зі спорідненої спеціальності за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" у зазначеному вищому навчальному закладі, на умовах, визначених угодою між навчальними закладами. Водночас відповідно до проекту Закону України "Про освіту", вищі навчальні заклади типу "коледж" можуть здійснювати підготовку бакалаврів технічного напрямку після отримання ними кваліфікаційного рівня "молодший спеціаліст".

У підготовці бакалаврів технічного напрямку одне з головних місць займає викладач-наставник, що здійснює навчальний та виховний процес. До головних функцій викладача-наставника відносять цілевказівну, комунікативну, плануючу, проектно-організаторську, методичну, діагностичну, управлінську, мотиваційну, контрольну, виконання яких дозволяє в повному об'ємі реалізувати підготовку бакалаврів як технічних спеціалістів до майбутньої трудової діяльності.

Тому актуальним завданням вдосконалення навчального процесу підготовки спеціалістів є розробка теоретичної моделі підготовки до професійної діяльності, що включає в себе мету, завдання, підходи (суб'єктивно-діяльнісний, екзистенційний, особистісно-орієнтований), принципи (навчання через діяльність, збагачення за рахунок різноманіття, практично-функціональну діяльність), компоненти професійної діяльності викладачів-наставників (змістовний, критерійний, результативний), етапи, організаційно-методичні умови і передбачуваний результат, направлений на формування загальних і професійних компетенцій і особистих якостей: самостійності, самовизначення, самоактуалізації.

До головних критеріїв, показників і рівнів професійної діяльності бакалавра технічного напрямку належать:

- мотиваційний, що реалізується в направленості на формування професійної підготовки, самостійності в досягненні мети, сформованості уявлень про себе як про професіонала;
- діяльнісний, що відображається в наступних показниках: рівень опанування теоретичних знань; прагнення створювати умови для власного професійного саморозвитку і розвитку організаційних здібностей у реалізації кар'єрного росту; спрямованість на створення комунікативних умов, які сприяли б досягненню поставлених завдань;
- професійно-особистісний, що включає в себе постійне прагнення до професійного самовдосконалення; прагнення створювати умови для власного особово-професійного саморозвитку та самоактуалізації (особове зростання).

Організаційно-методичні умови реалізації діяльності викладача-наставника в вищому технічному закладі I-II рівня акредитації складаються з наступних компонентів:

- розробка методичного забезпечення для успішного розвитку професійної діяльності бакалаврів технічного спрямування в умовах виробничої діяльності;
- моделювання педагогічних ситуацій взаємодії учасників освітнього процесу "викладач – майбутній бакалавр – батьки студента" в професійній підготовці бакалавра;
- виявлення позитивних ефектів, повний аналіз процесу реалізації індивідуальних освітніх траєкторій і способів усунення можливих перешкод.

У розвитку особистісних якостей майбутніх бакалаврів значний вплив має дуальна система "викладач – студент". Спільна діяльність двох рівноправних частин цієї системи визначає мету, об'єкт та суб'єкт навчальної діяльності, її засоби, а також формулює результати навчання. Під час спільного пошуку розв'язання навчальних завдань між викладачем коледжу та студентом здійснюється обмін думками, знаннями, засобами діяльності, внаслідок чого відбувається рефлексія, оцінювання здобутих результатів.

Не секрет, що саме в вищих навчальних закладах, таких як коледж відбувається більш тісний контакт між викладачами та студентами. При здійсненні навчальної та виховної діяльності викладачам цих закладів варто враховувати активний характер діяльності сучасного студента, що сприяє їх пізнавальному розвитку. Сучасні студенти відрізняються тим, що їх діяльність характерна рухливістю,

мінливістю інтересів та зацікавлень, різноманітністю молодіжної культури тощо. Кожний студент є особистістю з певним рівнем інтелектуального розвитку, індивідуальним стилем сприймання, запам'ятовування тощо.

Відповідно, викладач коледжу повинен застосовувати комплекс як традиційних засобів та методів навчання, так і весь спектр сучасного інструментарію навчальної діяльності. Серед таких засобів наявні інтерактивні засоби навчання, оскільки саме вони дозволяють отримати знання у процесі власної активності. Однією із характерних рис застосування інтерактивного навчання є той момент, що активними співтворцями навчально-виховного процесу є самі студенти.

Реалізація теоретичної моделі професійної підготовки бакалаврів на виробництві відображається в навчально-методичних матеріалах (програми курсу спеціалізації і підвищення кваліфікації педагогічних працівників освіти "Теорія і технологія супроводу бакалаврів викладачем наставником (тьютором) в педагогічному вузі"), які можуть застосовуватися в масовій практиці і використовуватися при модернізації діючих навчальних планів, програм, розробок нормативних і практичних курсів по педагогіці.

В діяльності викладача-наставника вищого навчального закладу I-II рівня акредитації можуть широко застосовуватися елементи діагностики. Діагностичні методики можуть застосовуватися в педагогічному моніторингу здібності студентів до самостійної роботи, здатності до співпраці, здатності до саморефлексії та самовизначення. Достовірність і обґрунтованість отриманих результатів забезпечуються чіткістю вихідних методологічних підходів і принципів; вживанням сукупності методів дослідження адекватних об'єкту, предмету, меті, завданню, гіпотезі і логіці дослідження; аргументованістю висновків, дослідно-експериментальним підтвердженням.

Саме викладач-наставник розглядається як педагог, що здійснює соціально-педагогічний супровід учнів з метою формування когнітивних, комунікативних компетенцій, самостійності, самовизначення, самоактуалізації. Виділені функції викладача-наставника (цілевказівна, комунікативна, плануюча, проектно-організаторська, методична, діагностична, управлінська, мотиваційна, контрольна) визначають основні його напрями роботи в педагогічній діяльності навчального закладу. Структура і зміст діяльності викладача-наставника в професійній підготовці бакалаврів технічного напрямку передбачають діагностичний, мотиваційно-цільовий, інформаційно-аналітичний, інтеграційний етапи та їх послідовну реалізацію.

Система підготовки фахівців технічного профілю у навчальних закладах I-II рівня акредитації є багатофункціональною і багатопредметною системою. Всі навчальні дисципліни, що входять в її структуру, представляють конкретну галузь знань. При створенні таких педагогічних систем застосовуються принципи системності та композитивного проектування [2], організації підготовки, що вимагають надання таким педструктурам загальносистемних властивостей (цілісності, динамічності, гнучкості, функціональності). Значний сегмент у педагогічній практиці підготовки технічних фахівців у закладах I-II рівня акредитації займає застосування особистісно-орієнтованого підходу [3]. Педагогічні технології та засоби повинні створити відповідні умови для повного розвитку пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, максимальної реалізації особистісних якостей студентів, встановлення відповідних взаємовідносин у гуманістичній системі "викладач-студент". Така взаємодія реалізується за рахунок застосування виробничо-технічних завдань, сучасних методів та засобів проектування технологічних процесів, створення відповідної атмосфери, зацікавлення студентів, що в кінцевому результаті приведе до всебічного розвитку логічної та образної сфер мислення майбутнього спеціаліста технічного напрямку. Перед викладачем-наставником з першого моменту знайомства з майбутніми професіоналами технічного напрямку стоїть серйозне завдання виховного характеру, що починається з побудови поведінкової карти особи студента з урахуванням його психологічного портрету, комунікативної характеристики і довузівського виховання.

Протягом навчання між викладачем і студентом налагоджуються довірчі стосунки. Робота в парі "студент-куратор" на наступних курсах навчання стає найбільш інтенсивним, оскільки саме на цьому рівні визначаються основні вектори розвитку особи студента, і тут зароджується майбутній життєвий успіх людини. На останніх курсах навчання робота викладача-наставника стає більш схожою на роботу радника і порадирика. При хорошому знанні індивідуальності особистості студента поради викладача не можуть бути даремними і сприйматимуться студентом адекватно і зважено.

Особливим завданням викладача-наставника є складення детальної характеристики-резюме для подальшого влаштування на роботу з найкращими можливостями кар'єрного росту.

Висновки:

1. Науково-обґрунтована система вищої технічної освіти здатна спричинити якісну зміну навчально-виховного процесу, що визначається потребами гнучкого регулювання ринку праці, задоволення потреб людини в отриманні освіти та відповідної професійної кваліфікації.

2. Передумовою успішного засвоєння фундаментальної та професійної підготовки бакалаврів є наявність викладацького складу, що має не лише відповідну освітню теоретичну підготовку, але й значний досвід професійної виробничої діяльності.

3. Ключовим елементом освітнього процесу у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації можна вважати діяльність викладача-наставника, що передбачає цілісну комплексну програму навчального та виховного впливу з метою формування особистості майбутнього професіонала технічного спрямування

Подальші напрямки дослідження включатимуть детальну розробку шляхів створення відповідного забезпечення для організації підготовки технічного профілю у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації та будуть спрямовані на створення ефективної системи ступеневої підготовки технічних спеціалістів, де кожний ступінь буде закінченим професійним рівнем із відповідним навчально-методичним забезпеченням, оновленим змістом навчання, підбором форм і методів навчання, що відповідають даному рівню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про вищу освіту" від 17.01.2002 р. № 2984-III // Освіта України. – 2002. – 26 лютого (17). – С. 2–8.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Проект АПН України. – К. : Шкільний світ, 2001. – 24 с.
3. Островська Н. Д. Особистісно-орієнтований навчально-виховний процес як умова підвищення якості знань з гуманітарних дисциплін / Надія Дмитрівна Островська // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки. – Київ–Запоріжжя, 2005. – Вип. 34. – С. 118–122.
4. Бойчук І. Д. Підготовка бакалаврів у коледжі як фактор готовності їх до професійної діяльності / Ірина Бойчук // Освіта : технікуми, коледжі. – 2007. – № 4. – С. 186–196.
5. Лозниця В. С. Психологія менеджменту : [навч. посіб.] / Віктор Степанович Лозниця. – К. : КНЕУ, 1997. – 248 с.
6. Бойчук І. Д. Адаптація коледжу до Болонської системи освіти / І. Д. Бойчук, Є. В. Хомік // Впровадження засад Болонської системи освіти : український і зарубіжний досвід : [матеріали Всеукр. навчально-наук. конф.]. – Тернопіль : ТДМУ, 2007. – С. 210–212.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 17.01.2002 r. № 2984-III [The Law of Ukraine "On Higher Education" from the 17.01.2002 № 2984-III] // Osvita Ukrainy [Education in Ukraine]. – 2002. – 26 liutogo (17). – S. 2–8.
2. Natsional'na doktryna rozvytku osvity Ukrainy v XXI stolitti. Proekt APN Ukrainy [National Doctrine of Education of Ukraine in the XXI Century. The Project of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]. – K. : Shkil'nyi svit, 2001. – 24 s.
3. Ostrovs'ka N. D. Osobystisno-orientovanyi navchal'no-vykhovnyy protses yak umova pidvyshchennya yakosti znan' z gumanitarnykh dystsyplin [The Personal-Oriented Educational Process as the Condition for Improving the quality of Knowledge for the Humanities] / Nadiya Dmytrivna Ostrovs'ka // Pedagogika i psykhologiya formuvannya tvorchoi osobystosti : problemy i poshuky [Pedagogy and Psychology of Forming the Creative Personality : Problems and Solutions]. – Kyiv–Zaporizhzhya, 2005. – Vyp. 34. – S. 118–122.
4. Boychuk I. D. Pidgotovka bakalavriv v koledzhi yak faktor gotovnosti ikh do profesiynoy diyal'nosti [Bachelors' Preparation in the College as the Factor of their Commitment to the Profession] / Iryna Boychuk // Osvita : tekhnikumy, koledzhi [Education : Vocational Schools, Colleges]. – 2007. – № 4. – S. 186–196.
5. Loznytsya V. S. Psykhologiya menedzhmentu [Psychological Management] : [navch. posibnyk] / Viktor Stepanovych Loznytsya. – K. : KNEU, 1997. – 248 s.
6. Boychuk I. D. Adaptatsiya koledzhu do Bolons'koi systemy osvity [College Adaptation to the Bologna Educational System] / I. D. Boychuk, E. V. Khomik // Vprovadzhennya zasad Bolons'koi systemy osvity : ukrains'kyi i zarubizhnyi dosvid [The Implementation of the Bologna Educational System : the Ukrainian and Foreign Experience] : materialy vseukr. navchal'no-nauk. konf. – Ternopil' : TDMU, 2007. – S. 210–212.

Матеріал надійшов до редакції 19.02. 2013 р.

Калушка В. П. Теоретико-педагогические аспекты роли преподавателя-наставника в процессе подготовки бакалавров технического направления в высших учебных заведениях типа "колледж".

В статье раскрываются вопросы формирования основных аспектов подготовки бакалавров технического профиля к их профессиональной деятельности и приведены основные этапы разработки теоретической модели этой подготовки в условиях колледжа. Рассматриваются вопросы теоретико-педагогической роли преподавателя-наставника в процессе профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений I-II уровня аккредитации. Значительное внимание уделяется развитию личностных качеств и социально-педагогическому сопровождению студентов, а именно процессу реализации креативного его потенциала и роли при этом тьютора (преподавателя-наставника).

Kalushka V. P. Theoretical and Pedagogical Aspects of the Teacher-Mentor's Role in the Training of the Technical Profile Bachelors in the Higher Educational Institutions such as "College".

The article describes the problems of forming the basic aspects of technical profile bachelors' training to their professional activities and the basic steps of developing the theoretical model of this training in the college. The problems of the teacher-mentor's theoretical and pedagogical role in the students' training in the higher educational institutions of the I-II levels of accreditation are considered. The considerable attention is paid to the development of students' personal qualities and the social and educational support for them, namely, the implementation of students' creative potential and tutor's (teacher-mentor's) role.